

(posudok oponenta habilitačnej práce)

Martin Kasarda je pre mňa predovšetkým literát, ktorého tvorivé písanie sa už roky snúbi s novinársko-kritickou činnosťou, rozšírenou v ostatných rokoch jeho záujmom o masmediálnu kultúru a jeho postupným prienikom do nej. Ako však sám priznáva v úvode svojej práce, pri výbere popisovaných fenoménov, ktoré tentoraz stoja v centre jeho záujmu, hrá nemalú rolu jeho vlastné očarenie niektorými produktmi súčasnej popkultúry a v neposlednom rade osobný vkus. Preto aj jeho habilitačná práca odráža skôr akýsi výsek jeho subjektívneho pátrania, než snahu „interpretovať tieto fenomény zo všetkých aspektov“. Autor sa snaží len „ukázať, prečo sú príťažlivé pre publikum“.

Napriek tomu habilitant vystaval svoju prácu na pomerne širokom základe súčasného estetického a filozofického bádania o populárnej kultúre ostatných dekád, ktorý tvoria citácie a interpretácie bohatého zoznamu použitej literatúry. Od Bachtina a Umberta Eca, cez Sartra, Baudrillarda, Dawkinsa, Lipovetského až po Scrutona, Barthesa a Welscha. Treba navyše podotknúť, že mnohé z použitých zdrojov Dr. Kasarda študoval v origináli, citujúc pritom aj z vlastných publikácií a internetových zdrojov. Odráža sa v tom jedna zo základných stratégií moderného pedagóga: schopnosť priblížiť poslucháčom širokospektrálnu množinu východísk, z ktorej môže ich ďalšie štúdium čerpať inšpiráciu.

Svoju esejisticky pojatú habilitačnú prácu, rozsahom pripomínajúcu osobitý semestrálny kurz na mediálnej škole, autor rozdelil do štrnástich kapitol. Prvá (s názvom „Ako uloviť publikum“) a posledná („Ulovené publikum“) jeho text zjavne rámcujú: akoby vyjadrovali dôkazový posun jednotlivých Kasardových „prednášok“. Ostatné kapitoly ponúkajú najmä súčasný uhol pohľadu na populárnu kultúru a jednotlivé teoretické východiská vedcov a filozofov, ktorí sa ňou viac či menej zaoberajú (s výberovou orientáciou na slasť, zvädzanie, príťažlivosť smrti

a rezistenciu). Sú prekladané dôkladne analyzovanými príkladmi. Najmä kapitoly o Madonne a Bobovi Marleym, a vôbec všetky časti Kasardovho textu, ktoré sa týkajú populárnej hudby, prinášajú sústredený výklad argumentovaný v kontexte sociálno-politických koordinátov modernej spoločnosti (Madonna – ženská emancipácia, Marley – ikona etnickej a rasovej rezistencie a pod.). Kým v úvodných kapitolách autor hovorí ešte o „posolstve“ popkultúrnych obsahov, v záverečných kapitolách sa už jasne prikláňa k slovu „manipulácia“. Zabúda pritom na skutočnosť, že aj drvivá väčšina umeleckých diel skrýva v sebe často autorskú stratégiu, ako zaujať. Platí to najmä pre oblasť hranej kinematografie: vychádza to z jej vlastnej iluzívnej podstaty, kde sa divák podvedome stotožňuje so simulovanou dvojrozmernou (2D) realitou a spoluprežíva videné. To, čo nazývame dramaturgia (ale vid' napr. aj **koncept** Madonniných vystúpení a klipov), je vedenie divákovej pozornosti s cieľom pripútať ho k **citovej spolupráci**. Je to vedomá manipulácia empatiou diváka a týka sa všetkých druhov filmových produkcií bez rozdielu, umeleckých výpovedí i komerčne zameraného *mainstreamu*. Pomáha autorovi získať publikum, aby sa jeho dielo stalo zrozumiteľnejšie a zakódované posolstvo a skrytá reflexia prijateľnejšia. Alebo pomáha zvýšiť len jeho finančný zisk.

Preto sa mi Kasardove kapitoly a jednotlivé poznámky o filme (akční hrdinovia búriaci sa proti vrchnosti, James Bond, atď.). zdajú byť zjednodušené a menej objavné. A pomerne utilitárne vytrhnuté z kontextu. Keďže však nemám možnosť vstúpiť do otvorenej diskusie pri jeho habilitačnej prednáške, dovoľm si sem vtesnať malý exkurz na pôdu kinematografie a filmového *entertainmentu* a pevne verím, že ním nikoho neurazím.

Ten, kto produkuje obrázky (*moving images*) v najväčšom množstve, ten si zákonite vychováva aj svoje publikum. V ére nemého filmu sa európske a americké produkty skoro nelíšili, rozdielny náhľad na film prišiel až s nástupom zvuku. Kým v Európe pokračovali v písaní epici, ktorí sa popri populárnych žánroch snažili niektorými filmami zdieľovať aj umeleckú výpoveď, „posolstvo“ a sebareflexiu, do Hollywoodu boli pozvaní divadelníci, ktorí štúdiám ponúkli prepracovanú („*well done*“) reštauratívnu štruktúru istého Eugena Scribé, ktorý svojimi hrami začal zabávať publikum po porážke Napoleona pri Waterloo. Jeho hry vždy končili *happyendom* a hrdinovi, ktorý oľutoval svoje chyby, obvykle ponúkli druhú šancu

ako začať odznova. Bez akýchkoľvek prirodzených konzekvencií. Podobný *entertainment*, zjavné rozprávky pre dospelých, hlbinne podporovali doktrínu „amerického sna“ a stali sa základom manipulatívneho hollywoodskeho *mainstreamu*. Pritom špecifické americké žánre ako western, gangsterka a iné ponúkali multietnickému „národu“ stmelujúcu hierarchiu hodnôt a náhradný, heroický pohľad na vlastnú minulosť či zamlčanú históriu; no a stádovitému publiku (v **spoločnej tme kina**, a to podčiarkujem) pocit spolupatričnosti a oprostenia sa od existenciálnych pnutí. Tak, ako kedysi medicínmani tancujúci pred ohňom v pravekej jaskyni.

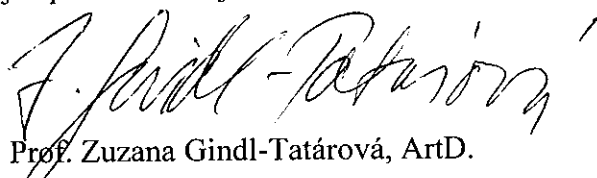
Populárna kultúra zjavne útočí na našu prvú signálu, na naše atavizmy skryté v podvedomí. Či je to už sexualita, strach zo smrti, voyerizmus či archetypálne rebelstvo. Nivelizuje kultúru „s posolstvom“, infantilizuje svet a z jeho obyvateľstva formuje potenciálnych konzumentov, ktorí ľahko podliehajú cieľenej mediálnej reklame. Myslím, že netreba veľmi zdôrazňovať, že pád železnej opony a nebývalý rozvoj komunikačných prostriedkov (od satelitných kanálov, cez DVD až po internet) urýchlili globalizáciu a výpredaj *entertainmentu* (vrátane „*American way of life*“) na väčšine území tohto sveta. Žiadne iné „posolstvo“ nenesú. Hrdina nesmie nikdy klesnúť tak hlboko, aby nemohol poľahky von. Ak spácha hrdelný zločin, ak zabije, hoci v mene spravodlivosti, čaká ho prinajlepšom **samota**. Obyčajné ľudské (rodinné) šťastie mu je odopreté (porovnaj s kapitolou „James Bond ako praktizujúci existencionalista“).

Druhou stránkou veci sa javí byť súčasný kinematografický diskurz a paradigma mezaliancií, ktoré nahradili filmovú postmodernu a zanechali ju v slepej uličke. Mnohé komerčné produkcie stavili na *fantasy* žáner a permanentne už dve desaťročia ponúkajú divákovi dokonalý rozprávkový **únik z reálneho sveta**. Nájdu sa pritom aj mnohé umelecké filmové produkcie, ktoré sa poučili v (Kasardom už spomínanom) postmodernom dvojitom kódovaní, a prenikajú k divákovi v podobe populárnych žánrov, ktoré však majú zjavný obsahový presah a snažia sa tak nadviazať na umelecké filmy minulého storočia. Posledná bondovka Skyfall nepochybne patrí medzi ne.

Nerada by som ťahala Kasardovu prácu niekam, kam jej autor nechcel dospieť. Svoj príspevok do diskusie ponúkam s nádejou, že ho zaradí neskôr do svojich

prednášok na tému mediálneho zvädzania publika. Zvädzania, ktoré v sebe nesie veľkú dávku očarenia a slasti, ale aj občianske spasívnenie svojho konzumenta. Lebo ako hovorí Dr. Kasarda vo svojej práci, popkultúrny priemysel dokáže prevrátiť aj najväčšie rebelstvo na marketingovú značku, ktorá predáva.

Navrhujem ctenej habilitačnej komisii prijať prácu PhDr. Martina Kasardau, PhD. Od zvädzania k rezistenci k obhajobe a po jej úspešnom obhájení mu udeliť titul „docent“.

Prof. Zuzana Gindl-Tatárová, ArtD.
Profesor-garant FTF VŠMU

Oponentský posudok habilitačnej práce PhDr. Martina Kasardu, PhD.

Od zvädzania k rezistencii.

(Stratégie získavania publika v masmediálnej komunikácii populárnej kultúry)

Predložená práca PhDr. Martina Kasardu, CSc. *Od zvädzania k rezistencii. Stratégie získavania publika v masmediálnej komunikácii populárnej kultúry* predstavuje pokus o analýzu a syntézu javov ktoré súvisia s prítlačivosťou populárnej kultúry a s mediálnymi stratégiami zameranými na získavanie svojho publika. Tematiku Kasardovej práce oceňujem z tohto hľadiska ako pokus o teoretickú reflexiu fenoménu, ktorý vďaka svojej masovej prítlačivosti prináša okrem nesporných pozitívnych momentov aj množstvo negatívnych javov parazitujúcich na umení a kultúre dnešnej spoločnosti ako celku. Vytesňovanie tradičných estetických a mravných hodnôt, sprevádzané demýtizáciou, desakralizáciou, dekonštrukciou a dehonestáciou umenia a kultúry, predstavuje fenomén s ktorým sa súčasná spoločnosť – či už na úrovni orgánov štátnej a verejnej správy, na inštitucionálnej úrovni zainteresovaných organizácií, akademickej a odbornej pôde, alebo na úrovni samotných dnešných tvorcov a konzumentov umenia a kultúry – stále nevie kompetentne vyrovnáť.

Práca je rozdelená do štrnástich, relatívne samostatných kapitol, ktoré sú opatrené úvodom a bibliografiou. Relatívne samostatných uvádzam z toho dôvodu, že jednotlivé texty predstavujú príspevky k riešeniu celkovej problematiky vytýčenej témy, ale sú to zároveň parafrázy resp. prepracovania už publikovaných Kasardových textov (kapitoly 2, 5, 11, 12). Kapitoly ktoré autor venoval vybraným ikonám popkultúry (Madona, James Bond, Bob Marley) sú fundovanými interpretáciami, ktoré zasa môžu fungovať aj samostatne mimo kontextu predloženej práce.

Samotný názov práce je na prvý pohľad výstižný a atraktívny. Pri kritickom čítaní textu však mám problém so sémantikou slova „zvädzanie“. Autor totiž simultánne jedným slovom hovorí o dvoch rozličných „zvädzaniach“. Tým prvým je navádzanie, nahováranie na ľúbostný resp. sexuálny akt a tým druhým je navádzanie, nahováranie, vábenie, lákanie, pokúšanie, vnadenie a pod. na „hodnoty“ (estetické, etické a iné) ktoré ponúka v našom prípade populárna kultúra.

Kasarda je etablovaný literárny autor, ktorý vo svojej tvorbe využíva aj prvky populárnej literatúry. To znamená hrozbu schizofrénie, na jednej strane autora – umelca a na druhej strane teoretika a pedagóga, autora kritickej reflexie javu ktorého je súčasťou. Takisto esejistický štýl, ktorým je poznačená celá práca, patrí v odbornej literatúre k tým najnáročnejším, ale v prípade predloženej práce je skôr na škodu pertraktovania danej problematiky. V práci je množstvo zovšeobecňujúcich a zjednodušujúcich tvrdení (napr. na s. 10: „Civilizácia je dnes ...súborom znakov a kódov, ktoré ju tvoria...“ – to je predsa aj v mytológii; na s. 20 Herder skutočne hovorí o kultúre „ľudovej“ a nie o „nižšej“ ktorá by mohla reprezentovať niečo ako „populárnu kultúru“; na s. 96 autor hovorí o judeo-

kresťanskom svete, hoci tzv. západnú civilizáciu a kultúru ovplyvnilo hlavne kresťanstvo a pod.).

Niektoré, neprimerane a opäť zjednodušujúce, povrchné a neprimerane dlhé exkurzy do takých disciplín akými sú antropológia, etnológia, psychológia, sociológia alebo semiotika nepridávajú na vedeckej erudovanosti autora ktorý je zorientovaný predovšetkým v problematike populárnej kultúry a médií – teda v oblasti ktorú skutočne pertraktuje habilitačná práca. Nepatričné sú aj politicky ladené komentáre resp. popisy niektorých javov. V tejto súvislosti mám ako oponent uštipačnú otázku či si kritická reflexia popkultúry vyžaduje aj „popkultúrny“ štýl vedeckej práce?

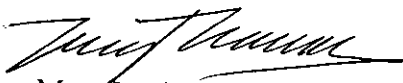
K najtransparentnejším manifestáciám zjednodušujúcich postulátov autora práce okrem iného patrí aj množstvo použitej literatúry ktorá má charakter encyklopédií, slovníkov, úvodov do problematiky, alebo populárno-náučných textov. (Např. ak hovorím o probléme existencialistického diskurzu o smrti tak nemôžem citovať len literatúru o existencializme, ale aj samotné (nielen teoretické, ale v tomto prípade aj literárne) práce existencialistických autorov (Kierkegaard, Sartre, Camus).

Jedným zo sprievodných javov populárnej kultúry je aj gýč – to je téma, ktorú som v celej práci nezaregistroval a nerozumiem prečo ju Kasarda v kontexte danej problematiky diskvalifikoval. Určite by kritickú reflexiu populárnej kultúry obohatili práce Dorflesa, Calinescu, alebo Kulku.

Z formálneho hľadiska je práca napísaná na dobrej úrovni. Autor ovláda metajazyk svojej disciplíny, napriek tomu že esejistickým štýlom si sám sebe a v konečnom dôsledku celému textu nakládal pod nohy mnoho polien. Nekorektné citácie, preklady citovaných textov a napokon aj gramatické chyby ktoré by sa v habilitačnej práci nemali objavovať.

Na záver chcem konštatovať, že Martin Kasarda je autorom ktorý aj touto habilitačnou prácou potvrdil svoju erudíciu a rozhladenosť v danej problematike, že má odvahu dávať provokatívne otázky a nekompromisne hľadať odpovede na ne, že nastavuje kritické zrkadlo nielen umelecko-estetickým javom ktoré súvisia s populárnou kultúrou, ale že aj sám ako autor – umelec, teoretik a pedagóg je pripravený niešť za ne zodpovednosť.

Napriek mojim kritickým poznámkam, nemám k predloženej habilitačnej práci PhDr. Martina Kasardu, CSc. *Od zvädzania k rezistencii. Stratégie získavania publika v masmediálnej komunikácii populárnej kultúry* žiadne zásadné pripomienky. Predloženú prácu navrhujem prijať habilitačnej komisii k obhajobe a po jej úspešnom obhájení autorovi navrhujem udeliť titul docent v študijnom odbore 3.2.3 Masmediálne štúdiá.

Doc. Mgr. Juraj Hamar, CSc.

Posudek habilitační práce PhDr. Martina Kasardy, PhD.

Od zvánzania k rezistencii

(Stratégie získávání publika v masmediální komunikaci populárnej kultury)

Práce předkládaná k habilitačnímu řízení představuje autorovo pokračování dlouhodobých a kontinuálních úvah o popkulturních fenoménech dnešní doby. V jeho bibliografii se jim snad vymyká jen monografie o básnické skupině Osamělí běžci. Zároveň je ovšem náš autor také spisovatelem beletristou a své popkulturní tendence vkládá i do svých prozaických projektů. Nejsem si jist, zda je to pro reflexi jevu samotného výhodou...

Spis uvedeného názvu je souborem relativně samostatných studií, či žánrově spíše esejů, protože psaných rozvolněným, často až publicistickým jazykem, které mají tvořit narativní konstrukci směřující, dle titulu, od „svádění k rezistenci“. Tato intence je prací naplněna, přesto je pro vědeckou práci proklamovaně monografické povahy, podle mého názoru, vazba mezi jednotlivými kapitolami-studiemi naprostou většinou příliš volná. Metodologicky se práce prezentuje jako sémiotická interpretace popkulturních jevů, jistý problém ovšem vidím v maximalizaci či snad až absolutizaci tohoto postoje. Aby znakovost byla znakovostí, musí být splněna podmínky uvědomění si tohoto faktu na straně recipienta. O tom v případě autora jistě není pochyb, zevšeobecňuje-li se ovšem toto východisko na celé popkulturní publikum, lze o tomto způsobu vnímání se zdarem pochybovat. Za závažnější kritickou výhradu ovšem považuji absenci historického rozměru práce. Podobně jako v jazyce nelze porozumět stavu a proměnám jeho synchronní roviny bez znalosti diachronních souvislostí, musí nutně celý fenomén popkultury bez historické reflexe tohoto jevu zůstat v interpretačním vakuu, v lepším případě se stane popkulturní interpretací popkultury, a to by pro získávané závěry a předkládaná tvrzení mohlo být neblahé. Nabízejí se především dva resp. tři autoři, kteří položili základ ke kritickým postojům zkoumaného jevu, T. W. Adorno s M. Horkheimerem se svou Dialektikou osvícenství (kapitola Kulturní průmysl. Osvícenství jako masový podvod.) Dobré východisko poskytuje také Charles Beard v knize Vznik americké civilizace především v kapitole Věk strojů. Absence historického rozměru tak v důsledku celý fenomén popkultury zplošťuje a činí jej v současném diskurzu významnějším než ve skutečnosti je.

Autorovi nelze ovšem upřít širokou obeznámenost s popkulturními jevy, především v oblasti literatury, populární hudby a filmu. V tomto smyslu považuji za nejprínosnější kapitolu o Jamesi Bondovi jako praktikujícím existencialistovi. Zde autor dokazuje, že je schopen koncepčního a široce kontextově založeného myšlení. Na druhé straně se ve snaze o naražení předzjednaného myšlenkového konceptu na reálné dobové politické situace dopouští v kapitole Rezistence je sexy, podle mého názoru, nepatřičných simplifikací a paralelismů mezi povahou rezistence a její mediální reprezentace, reprodukce a interpretace v povahou nesrovnatelných zemích jako je bývalé Československo a současná Barma či putinovské Rusko. Vědecká práce by neměla, podle mého soudu, prezentovat politická stanoviska autora. To je ovšem zase již jednou zmíněný problém jazykového statutu práce. Pohyb mezi vědeckým diskurzem, esejistikou a publicistikou je v práci značný, v neprospěch vědy.

O příliš benevolentním přístupu autora k textu svědčí i dvě podoby nakládání s jeho formální úpravou. Především způsob citací považuji pro habilitační práci za neuspokojivý. Není dodržena ani norma jazykové jednoty, kdy najdeme v textu citace v angličtině. U citací, které autor převádí z jiných jazyků, především češtiny a angličtiny není ani v poznámce uvedeno, kdo text „poslovenštil“. A přejít nemohu ani na ambiciózního spisovatele neúnosně velké množství překlepů a chyb.

I přes uvedené kritické výhrady doporučuji, aby autor předstoupil se svou prací a především svou habilitační přednáškou před habilitační komisi a pokusil se v diskusi svá stanoviska obhájit.

Doc. PhDr. Miroslav Zelinský, CSc.

